

Multikulturalizmus és politika

VISSZHANG - LX. évfolyam, 14. szám, 2016. április 8.

Nem nagy intellektuális bátorság ma a multikulturalizmus haláláról értekezni. Ezt Cameron és Merkel már évekkel ezelőtt bejelentette. A multikulturalizmus, vagyis a különböző kultúrájú emberek egy politikai testben való együttélését hirdető ideológia válsága elvileg már évtizedek óta tart Nyugat-Európában. Kelet-Európába pedig azért nem érkezett még el, mert az alapgondolat maga sem képezte soha meghatározó részét közbeszédünknek. Azonban most, hogy milliók indultak útnak Ázsia nyugati részéről, hogy az Iszlám Állam és egyéb terrrorszervezetek vallási terrorizmusukhoz Európából szereznek közkatonákat, hogy megtörtént a *Charlie Hebdo* elleni merénylet, egyszóval most, hogy a Történelem bekopogott a brüsszeli üvegtoronyok ablakán, a teljes kontinensnek ki kell mondania, hogy új formákat és új narratívát kell találni a különböző csoportok együttélésére.

Mindazonáltal ahhoz, hogy ezt az új narratívát közösen meg tudjuk fogalmazni, véleményem szerint először azt kell felfednünk, mi okozta a klasszikus multikulturális narratíva válságát.

(*I. Melyek a multikulturális narratíva építőelemei?*) A tény, hogy foglalkozunk azzal, mik a kulturális különbségek szerepei egy társadalomban, nem meglepő és nem új. A kulturális sokszínűség kérdésére egy adott területen különböző válaszok létezhetnek. Az egyik válasz ezek közül a multikulturalizmus. Ennek lényege, hogy gyors megoldást jelentsen azokra a problémákra, amelyek természetesen előjönnek, ha egy társadalom etnikai és vallási összetétele megváltozik. Ahelyett, hogy megvárná, hogy generációk alatt a kisebbség integrálódjon a többségbe, inkább azt mondja, hogy nincsenek államalkotó kultúrák, a mi értékeink nem vonatkoznak mindenre, így kijelentik, hogy mindenki kultúrája egyenlő, és mindenkinek joga van azt megtartani az idők végezetéig.

Az ennek az ideológiának alapját adó békés egymás mellett élésnek két kulcsfogalma van: a tolerancia és a diverzitás. A tolerancia lényege, hogy hagyom, a más kultúrájú azt tegye, amit akar, amíg az nem sérti az én jogaimat, a diverzitás jelszó pedig azt jelenti, hogy a kulturális különbségeket nemcsak a társadalmi térben, hanem a politikai térben is meg kell jeleníteni. Kell kisebbségi életmódú képviselő, cégvezér és tűzoltó, lehetőleg a lakosságban betöltött arányának megfelelő mennyiségben. A multikulturalizmus állítása, Taylor alapján, az, hogy az egyformaság egyenlőségéből el kell tudnunk mozdulni a különbözőség egyenlőségéhez.

Ezen narratíva szerint a liberális „neutrális” állam, amely keveri az egyformaságot és az egyenlőséget, nem igazán alkalmas az egyenlőség megteremtésére, mert az asszimilációra kényszerítéssel kitöröl és marginalizáltságba taszít történelmileg elnyomott csoportokat. Taylor úgy érvel, hogy mivel az identitást az egyének a társadalmi folyamatokon és a társadalom többi tagjával való interakción keresztül konstruálják, ennek a konstrukciós folyamatnak a gátolása, a reprezentáció elferdítése vagy az identitások tagadása önmagában elnyomás. Mivel az identitást úgy képzi az ember, hogy mások tekintetéből építkezik, ha a másik tekintete nem elfogadó, akkor végeredményképp nem tudja beteljesíteni önmagát, így tulajdonképpen el van nyomva.

A multikulturalizmus identitáspolitikájának egyik legjobb összefoglalását Kiss Balázs adta, aki azt írja: „Tudjuk azonban azt is, hogy az idők során az identitás egyre sokrétűbbé vált és feltöredezett. Létrejött vagy felértékelődött a szexuális identitás, a nemzeti és nemzetiségi identitás, az etnikai identitás, a generációs identitás, a vallási identitás és még egy sor összetevő. Nehéz ebben nem fellelni a multikulturálisnak tekintett közeghez alkalmazkodó identitásfelfogást, amelyik, hogy lehetővé tegye a legkülönbözőbb háttérű emberek egymás mellett élésének, a konfliktusaik alkuk révén történő

megoldásának legalább az elgondolását, a sokszoros identitás diszkurzív megoldásához folyamodott.” Magyarul a multikulturalizmus az identitás töredezettségének politikai következményeit kívánja megoldani.

De ez a megoldás csak egy a lehetséges sok közül. Hiszen ezt a töredezettséget úgy is fel lehet oldani, ha a politikai térben a töredezettség elfedésére alkalmas, közös nemzeti identitást kísérlünk meg létrehozni, ami a Kiss által leírtak szöges ellentétének tűnik.

A fent említett logikának, amely tagadja az állam neutralitását és egyszerre tagadja a kultúrák közötti hierarchia föllállításának lehetőségét, van egy alapvető önellentmondása, amit nem tud feloldani. Ez pedig a következő: hogyan lehet a partikuláris és univerzális között a különbséget és az egyenlőséget egyszerre elismerni?

Ez a multikulturalizmus fő kérdése, fő paradoxona. Hiszen ha minden kulturális vagy életmódcsелеkmény egyenértékű a többivel, ha szabad burkát viselni, mert az egyenértékűen kulturálisan determinált, tegyük föl az „európai nők lenge öltözetével”, akkor milyen alapon tudunk a közös politikai térben mindenkire vonatkozó közös univerzális szabályokat alkotni?

(II. Multiparadoxon) Ezen előbb említett két ellentmondás lényege ráadásul a másik tisztas távolságban tartása. Ez azzal jár, hogy a másik mellett él, és nem velem. A másinak nem kell az univerzális értékrendszerem szerint élnie, főleg, ha nem látom. Ha ezt a gettóban teszi, ha nem zavar vele, ha nem mászik bele az életterembe. A multikulturalizmusban a jog lényege az, hogy jogom van a másiktól külön, messze, tőle zavartalanul élni. Ezért mondja Nagy-Britannia volt vezető rabbija, Sacks rabbi, hogy az igazi veszély a multikulturális társadalomban az, hogy minden vallási és etnikai csoport egy külön lobbiszervezet lesz, amely a saját érdekeit a közös nemzeti érdek elé helyezi. Ezt a rabbi, elég orientalista módon, a társadalom balkanizálódásának nevezi, amit a demokráciával ellenségesnek tart.

Ez a csoportok szerinti identitásképzés, a társadalom „balkanizálódása” abból fakad az egész multikulturális ideológiában, hogy az esszenciálisnak tekinti a kulturális hátteret, és újratermeli a kulturális különbségeket. Ez ellehetetleníti a kultúrák közeledését, és egyes vallási és etnikai csoportoknál a fundamentális nézeteket fősodratúként fogadja el.

Ebből következően egy ilyen dogma szerint a kulturális jegyek és magatartások között nem lehet rangsorolni, hiszen minden kulturális életcsелеkmény az egyén legfelsőbb valóságának megtestesülése. Ezen logika szerint a nők nemi szervének csonkítása kulturális szokás. A burka, amellyel elveszik a nők arcát és ezáltal a személyiségét is, a világ egy jelentős részén csak egy szokás. Kik vagyunk mi, hogy elítéljük? A mi világunk is elnyomó a nőkkel szemben, van itt is patriarchális elnyomás, csak másmilyen. Legalábbis így érvel a relativista multikulturális logika. Így már nincsenek többé jobb és rosszabb kulturálisan determinált csелеkmények, csak más van. Olyan más létezik kizárólagosan, amit tolerálni kell, hogy legyen diverzitás.

A kulturális és életmódbeli különbségek esszencializálása ezen szokások relativizáló megítélésével együtt, amelyek szerintem a multikulturális narratívát jelentik, fölvetnek egy további kérdést, ami megmutatja azt, hogy a multikulturalizmus miért is ellentétes a demokratikus berendezkedéssel. Ez a kérdés pedig: van-e lehetőség bármilyen univerzális politikai projektekre, mint a társadalmi egyenlőtlenség állami csökkentése vagy a nemzeti egység megteremtése, egy olyan társadalomban, amelyben a partikuláris vagy kulturális tulajdonságok az ember legesszenciálisabb valóságának számítanak? Mivel olyan államokban élünk, amelyekben a politikai folyamat során közösen olyan szabályokat fogadunk el, amelyek elvileg mindenkire vonatkoznak, olyan politikai követeléseket kell tudni megfogalmaznunk, olyan nagy nemzeti narratívát kell tudnunk létrehozni, amely minden tagra egyformán vonatkozik. Ez véleményem szerint a multikulturalizmussal ellentétes.

(III. A multikulturalizmus megölte a politikát) Állításom végeredményben az, hogy a multikulturalizmus hatására dekonstruálódott minden politikai állítás, ami miatt különböző politikai aktorok versengő

világértelmezései és univerzális gondolatai helyett különböző személyek kulturális és nemi különbségeinek jelentőségéről beszélünk. Ennek a posztpolitikai, posztuniverzális állapotnak a narratívája a multikulturalizmus és édestestvére, a tolerancia. A nagy igazságok kimondásától visszavonulunk, és így magától a politikai élettől is. A multikulturális egymás mellett élés és ezért a tolerancia is a politika visszautasítását jelenti. Hiszen ha tolerálni kell a másikat elveit, akkor nem léphetsz vele konfliktusba, ha pedig nincs konfliktus, akkor nincsen politika. Ha nincs politikai konfliktus, ha el kell fogadni a békés egymás mellett élést, akkor nincs egy olyan közös politikai tér, ahol az állampolgárok már a részvételük miatt integrálódnak a politikai testbe.

Ezt legjobban Huntington mutatja meg, amikor a huszadik századot fémjelező ideológiák harca helyett a civilizációk harcában látja az új konfliktust. Ahogy írja, az ideológia vasfüggönye helyett a kultúra bársonyfüggönye választ el minket. Zizek felhívja arra a figyelmet, hogy bár ez ellentmondani látszik a Fukuyamai „történelem végének”, amelyben a neoliberális piacgazdaság demokráciával vegyítve egyeduralmukodóvá válik, és véget vet a tradicionális politikának, igazából annak a megvalósítása. Hiszen ha nincs már ideológiai küzdelem, csak kulturális különbségek vannak, az önmagában a történelem végét jelenti. A multikulturalizmusról szóló diskurzusban, amelyet nevezhetünk Huntingtonnak mínusz egygel szorozva, a békés egymás mellett élés összekapcsolódik a társadalom békés egymás mellett kormányzásával, a szakértőkkel, a konfliktusok helyetti tárgyalásokkal és az álobjektív megoldásokkal. Ezeket az objektív, szakértői megoldásokat ráadásul olyan tárgyalásokon fogadják el, ahol senki érzékenysége nem sérül, amelyek toleránsak és eleget tesznek a diverzitás parancsának. Az, hogy a kulturális különbségek vélt vagy valós védelme lett egyesek fő politikai mondanivalója, azért történt meg, mert elengedték a nagy politikai projekteket mint olyan célokat, amelyek mindenki számára egyenlően megélhető univerzális állapotot jelentenek.

Mivel pontosan tudjuk, hogy nincs olyan kultúrkör, amely mindenben mindig a legjobbat tudja, így azt is tudjuk, hogy vannak jobb és rosszabb kulturális gyakorlatok. Ennek ellenére a kulturális különbségeket a multikulturalizmusban nem lehet a politikai rendszerben szublimálni, nem juthatunk rajtuk túl.

(IV. Mindenkinek van „kultúrája”, csak a többségnek nincs) Molenbeektől egészen a multikulti mennyországig rengeteg válasz létezik az etnikai sokféleségre Európa-szerte. A tökéletes homogenitás csak álom, többféle kultúrájú emberek éltek eddig minden államban. Nincs ebben új. A multikulturalizmus hívei: az eurokraták, az interkulturális dialógusban és intézményi vezetésben hívók az én helyzetelemzésemmel szembeni érvként fel szokták sorolni azokat a különböző kultúrájú elemeket, amelyek nagy sikerrel integrálódtak a magyar történelem során. És ebben igazuk is van. Csakhogy ahhoz, hogy ez megtörténjen, egy-két olyan tézist ki kell mondanunk, amelyek jelenleg ellentétesek a multikulturális narratívával. Először is meg kell neveznünk, hogy ez a cél. Hogy integrálódjanak. Márpedig ez hierarchikus gondolkodást jelent, hiszen a kisebbség integrálódik a többségbe. Másodszor ki kell mondanunk, hogy akik integrálódnak, azok kulturális különbözőségüket a modern liberális demokráciában nem élük ki politikai szinten. Bár tudjuk, hogy a mi szekuláris államunk sem neutrális, ezeket az általunk alkotott szabályokat minden, az állam területén élő egyénre kötelezőnek értjük. Magyarul: annyit fogadjunk el, hogy nekünk van igazunk. Hogy Magyarországon arra törekszünk, hogy a nők és a férfiak egyenlőek legyenek, és ezért sem a kényszerített házasság, sem a burka, sem pedig a nemi szerv csonkítása nem elfogadható. Akármilyen kulturális gyakorlatok is ezek. Végezetül pedig politikai cselekvéseinket nem az ideérkező más kultúrájú egyénektől való félelem, nem az ő érzékenységük féltése vagy a velük való foglalkozás teszi ki, hanem a saját szabályaink megteremtésének kell vezetnie.

(V. Konklúzió) Hiába kopogott be hozzánk a történelem az úgynevezett migrációs hullámmal. A diskurzus, amely eddig Európában a kulturális különbözőségeket kezelte, válságban van. Nem azért, mert minőségileg új állapot jött létre. Nem is azért, mert az objektív valóság végre összeütközött a diskurzussal. Hanem azért, mert ez a diskurzus önmagával és azzal a liberális demokratikus berendezkedéssel, amelyben létezett, ellentmondásban volt. Valamilyen szinten a békés egymás mellett élés alapvető szükséglet mindenhol. De ezt nem lehet a politikai cselekmény céljának tenni. Amit viszont érdemes

visszahozni, az a politikába vetett hit. Ha azt gondoljuk, hogy igazunk van, akkor azt az igazat származástól függetlenül mindenki megérdemli. A politikába vetett hittel tudjuk majd szublimálni ezeket a különbségeinket, hiszen így tettük ezt mindig is. És ha így lesz, akkor nem kell semmitől félni.